

25. *Маркс К.* Гражданская война во Франции //Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 17.
26. *Cole G. D. H. Mellor W.* The Meaning of Industrial Freedom. L., 192(?).
27. *Энгельс Ф.* Положение рабочего класса в Англии //Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 2.
28. *Cole G. D. H. Mr. Keynes Beats the Band* //The New Statesman and Nation. 1936. Vol. XI. No 260.
29. *Cole G. D. H.* Scope and Method in Social and Political Theory //Essays in Social Theory. L., 1950.
30. *Houseman G. L. G. D. H. Cole.* Boston, 1979.

SUMMARY

In our days of renewed discussion about the significance of Marxist sociology it is very important to introduce G.D.H.Cole's appreciation of Marxism given in his sociological conception. The detailed analysis of the development of social structure in advanced capitalist societies in the period since Marx made it possible for Cole to find and fill a gap in Marxist sociology arisen from cessation of its development.

УДК 327.33

Л. У. Ляховіч

СССР – ФРАНЦЫЯ: КУЛЬТУРНЫЯ СУВЯЗІ Ў «ДЗЕСЯЦГОДЗЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА» (1971–1980 ГГ.). БЕЛАРУСЬ У КУЛЬТУРНЫМ АБМЕНЕ

Культурныя сувязі займаюць значнае месца ў сістэме міжнародных адносін. Асноўная роля культурнага абмену заключаецца ў наладжванні кантактаў паміж людзьмі розных краін, збліжэнні і ўзаемаразуменні паміж народамі. Адсюль зразумелымі становяцца асаблівасці культурных сувязяў — іх значная ўстойлівасць нават пры складаных палітычных умовах і прыярытэт агульначалавечых каштоўнасцяў. Гэтым прынцыпам цалкам адпавядаюць і беларуска-французскія, і савецка-французскія культурныя сувязі. Нягледзячы на значны вопыт культурнага абмену, гэта праблема практычна не распрацавана ў гістарычнай навуцы, матэрыял носіць эпизадны альбо цалкам ілюстрацыйны характар. Між тым савецка-французскія і беларуска-французскія адносіны маюць даўнія традыцыі.

«Я... пажадаў наведць поле бітвы... якое рускія называюць Барадзінскім. Я спецыяльна перачытаў гэту частку рамана «Вайна і мір» і прасачыў па карце, як рухаліся войскі... Поле

бітвы... было зусім не такім, якім я яго ўяўляў: значна меншае, не такое гарыстае, чалавечы голас даносіўся з аднаго канца поля да другога...» [1]. Так апісваў прэзідэнт Францыі В. Жыскар д'Эстэн адзін з эпизодаў свайго візіту ў СССР у кастрычніку 1975 г. Увага і цікаўнасць кіраўніка французскай дзяржавы зусім не выпадковыя. Шмат агульнага аб'ядноўвала Францыю і Расію, а потым Францыю і СССР. Гэта меў на ўвазе і П. А. Абрасімаў, пасол СССР у Францыі у 70-я гг. пры сваіх сустрэчах з нашчадкамі Герцэна і Шаляпіна, роднымі Глазунова і настаўнікам Шагала [2].

Яшчэ ў 1905 г. у Францыі было заснавана таварыства «Сяброў рускай мовы» на чале з А. Франсам. У 1928 г. было створана таварыства «Сябры Савецкага Саюза», якое ўзначальвалі вядомыя французскія пісьменнікі А. Барбюс, П. Вайян-Курдор'е, Р. Ралан. У 1945 г. па ініцыятыве французскага вучонага-фізіка П. Ланжэвена было заснавана таварыства «Францыя-СССР». Дэвізам яго сталі словы: «Ведаць, каб разумець. Разумець, каб паважаць і сябраваць» [3]. Менавіта гэтым выкаародным мэтам служаць культурныя сувязі паміж краінамі.

У гісторыі савецка-французскіх адносін 70-я гг. можна назваць гарманічнымі і плённымі. І сапраўды, СССР і Францыя стваралі раўнавагу ў Еўропе, і гандлёвыя адносіны былі ўзаемавыгаднымі. Нягледзячы на розныя сацыяльныя сістэмы, не існавала значных супярэчнасцяў.

У 1971 г., вітаючы ў Францыі Л. І. Брэжнева, Ж. Пампіду сказаў так: «Улічваючы ступень узаемапранікнення, якой дасягнулі руская і французская культура, мы маглі б пайсці яшчэ далей...» [4, с. 145]. У сваю чаргу Л. І. Брэжнеў адзначаў «глыбокую павагу і цікавасць да краіны, якая дала свету вялікіх асветнікаў і рэвалюцыянераў, вялікіх людзей мастацтва і навукі» [4, с. 137].

Адным з галоўных напрамкаў у культурных сувязях з'яўляецца літаратура. Творы французскіх класікаў заўсёды выдаваліся ў СССР і былі добра знаёмы савецкаму чытачу. З сучасных французскіх аўтараў на рускую мову былі перакладзены Л. Арагон, А. Камю, Ж.-П. Сартр, Ф. Марыяк, С. дэ Бавуар, А. Маруа, Ж. Както, А. дэ Сент-Экзюперы, З. Іанэска, М. Друон, Ж. Сімянон ды інш. Так, у 1973 г. у Францыі выйшла 67 твораў, перакладзеных з рускай мовы, а ў СССР — 170 кніг французскіх аўтараў [5].

У рамках літаратурных сувязяў значнымі мерапрыемствамі з'яўляліся міжнародныя выстаўкі і фестывалі. Так, у 1971 г. у Ніццы прайшоў III Міжнародны фестываль кнігі з удзелам СССР. Праз год у Парыжы ў Інфармацыйным Цэнтры

ЮНЕСКА праходзіла выстаўка «Кнігавыдавецкая справа і бібліятэкі ў СССР», дзе было прадстаўлена каля 1,5 тыс. савецкіх выданняў [6]. У 1979 г. у Маскве праходзіла Міжнародная кніжная выстаўка-ярмарка, у якой удзельнічала 86 выдавецтваў Францыі [7]. Нарэшце, у 1980 г. у Парыжы прайшла экспазіцыя «Савецкая кніга ў Францыі», прысвечаная савецкім кнігам, выдадзеным у 1924—1980 гг.

У 1971 г. раману М. Шолахава «Ціхі Дон» быў прысвечаны цыкл радыёперадач, у 1978 г. у Францыі шырока адзначалі 150-годдзе з дня нараджэння Л. Талстога. Ганкураўская акадэмія прыняла ў рады сваіх замежных членаў В. Катаева, а ў 1980 г. французскаму пісьменніку Э. Базену была прысуджана Ленінская прэмія за ўмацаванне міру паміж народамі.

Вялікае эмацыянальнае ўздзеянне аказваюць на гледача выяўленчае і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, музыка і тэатр.

У 1972 г. шматлікія гледачы Францыі пазнаёміліся са старажытнарускім і савецкім мастацтвам драўлянай скульптуры і мастацкай разьбы, у 1972 і 1974 гг. адбыліся дзве юбілейныя выстаўкі — «Савецкі Саюз за 50 гадоў» і «50 гадоў савецка-французскіх дыпламатычных адносін». У 1975—1976 гг. у залах Гран-Пале ў Парыжы праходзіла выстаўка «Помнікі культуры і мастацтва старажытных народаў на тэрыторыі СССР» з фондаў Эрмітажа, Кіева-Пячорскай Лаўры і Кунсткамеры. Выстаўку наведала больш за 350 тыс. гледачоў [8].

Вялікі міжнародны рэзананс атрымалі сумесныя выстаўкі. Самая значная з іх — «Парыж—Масква», якая праходзіла з мая па лістапад 1979 г. у цэнтры Пампіду. Было выстаўлена 3,5 тыс. экспанатаў, колькасць наведвальнікаў дасягнула амаль мільёна чалавек. У залах Гран-Пале дэманстраваліся савецкія экспазіцыі «Да скіфаў. Старажытнае мастацтва на тэрыторыі СССР» і «Золата скіфаў», якія наведала больш за 600 тыс. чалавек [9, с. 208]. Нарэшце, у 1979—1980 гг. у Парыжы прайшла выстаўка «Скарбы Маскоўскага Крамля».

У сваю чаргу ў Кіеве прайшла экспазіцыя «Французскі габелен з XV ст. да нашых дзён», савецкія гледачы пабывалі на выстаўках «Скарбы Луўра, Клюні і Экуэна», «Сярэднявечная скульптура Францыі». У Гістарычным музеі ў Маскве дэманстраваліся старажытныя і сучасныя вырабы Сеўрскай фарфаравай мануфактуры.

Насычаным і дынамічным быў культурны абмен у галіне выяўленчага мастацтва. Так, у кастрычніку 1971 г. у сувязі з 90-годдзем П. Пікасо Ленінградскі Эрмітаж і Музей імя А. С. Пушкіна прадаставілі 20 палотнаў, якія дэманстраваліся на выстаўцы «Пікасо ў савецкіх музеях». Сталі традыцыяй

шматлікія экспазіцыі рускага і савецкага жывапісу ў Францыі. Толькі ў адным 1978 г. парыжане ўбачылі творы В. Кандзінскага з фондаў Траццякоўскай галерэі, экспазіцыю да 100-годдзя з дня нараджэння К. Малевіча, выстаўку жывапісу Расіі і СССР за 1850—1950 гг., экспазіцыю «Новыя адкрыцці савецкіх рэстаўратораў».

У 1974 г. Луўр прадаставіў «Джаконду» Леанарда да Вінчы для экспанавання ў Маскве. Савецкія аматары мастацтва наведальні выстаўкі «Радэн і яго час», палотнаў імпрэсіяністаў. У лістападзе 1975 г. у Дзяржаўным музеі імя А. С. Пушкіна быў арганізаваны прагляд твораў жывапісу сучасных французскіх мастакоў, у 1976 г. у рамках «Дзён Францыі ў СССР» у Маскве прайшла выстаўка «Тры стагоддзі французскага плаката», у 1977 г. там жа дэманстраваліся карціны з Нацыянальнага цэнтра Ж. Пампіду. У 1978 г. маскоўскія і ленынградскія гледачы наведальні маштабную экспазіцыю твораў французскіх мастакоў XVIII ст. «Ад Ватто да Давіда».

Шматлікімі былі тэатральныя гастролі, музычныя фестывалі і конкурсы. Так, паводле даных Парыжскага літаратурна-артыстычнага агенцтва, у 1969—1974 гг. у Францыі адбылося 1254 выступленні савецкіх артыстаў, на якіх пабывалі 2,5 млн. гледачоў [9, с. 185].

У 1972 г. у Парыжы з вялікім поспехам прайшлі гастролі артыстаў балета Вялікага тэатра СССР. У той жа час у Францыі прайшлі выступленні савецкага дырыжора Г. Раждзественскага, які кіраваў «Аркестрам дэ Пары». Салістам быў вядомы савецкі скрыпач В. Траццякоў [10]. У 1973 г. Парыж вітаў М. Плісецкую, а летам 1974 г. у сталічным «Тэатр дэ ла Віль» адбыўся другі фестываль рускай і савецкай музыкі. Выконваліся творы П. І. Чайкоўскага, М. І. Глінкі, С. В. Рахманінава, Дз. Дз. Шастановіча, С. С. Пракоф'ева, Дз. Б. Кабалеўскага. Дырыжыравалі Ю. Цемірканаў і А. Лазараў.

У 1977 г. у Францыі прайшоў сапраўдны «Рускі сезон». Ён пачаўся запісам оперы Даргамыжскага «Каменная кветка» для фанатэкі Французскага радыё. У той жа час праходзілі гастролі С. Рыхтэра і С. Нейгаўза. У 70-я гг. Францыя апладзіравала Д. Ойстраху і Т. Нікалаевай, А. Абрацовой і І. Архіпавай.

Французская публіка цёпла сустракала артыстаў Ленінградскага тэатра оперы і балета імя Кірава, ансамбль «Бязрозка», ансамбль народнага танца пад кіраўніцтвам І. Маісеева, ансамбль песні і танца Савецкай Арміі імя Аляксандрава, Маскоўскі тэатр лялек пад кіраўніцтвам С. Абрацова, калектывы саюзных рэспублік.

У сваю чаргу ў СССР у 1973 г. з трыумфам гастраліравалі «Камедзі Франсэз» з п'есамі Мальера, Нацыянальны драматычны тэатр, тэатр «Атэльє», Парыжскі сімфанічны аркестр. Шматлікай была ў 1977 г. французская «артыстычная прысутнасць» у СССР. Балет Парыжскай оперы паказаў у Маскве і Ленінградзе «Жар-птушку» І. Стравінскага ў пастаноўцы М. Бежара, «Сільфіду» Равеля, «Пасляпаўдзённы адпачынак фауна» К. Дэбюсі, «Сімфонію» Ж. Бізэ ды інш. У 1979 г. адбыліся Тыдні рускай і савецкай музыкі ў Францыі і Тыдзень французскай музыкі ў СССР.

У 70-я гг. сталі традыцыяй сумесныя тэатральныя пастаноўкі. Ю. Грыгаровіч на парыжскай сцэне паставіў балеты: «Іван Грозны» С. Пракоф'ева, у 1978 г. — «Рамэа і Джульета». Французскі балетмайстар Р. Пеці ажыццявіў пастаноўку балета «Сабор Парыжскай Багародзіцы» на сцэне Кіраўскага тэатра ў Ленінградзе. Годам раней французскі рэжысёр А. Вітэз паставіў «Тарцюф» Мальера на сцэне Маскоўскага тэатра сатыры.

Шырока вядомымі ў Францыі былі савецкія эстрадныя і цыркавыя калектывы. У 70-х гг. неаднаразова выязджаў на гастролі Маскоўскі цырк, у 1977 г. Францыю наведаў Ленінградскі балет на лёдзе, у той жа час у Парыжы выступаў У. Высоцкі.

У сваю чаргу ў СССР у 1976 г. гастраліравала эстрадная група з М. Фарэсцье, праходзілі выступленні М. Мацье. У 1977 г. выступалі «Тры менестрэля», у 1978 г. — аркестр П. Марыя, у 1979 г. — Джо Дасэн.

Актыўныя дзелавыя кантакты адбыліся паміж кінематографістамі Францыі і СССР, якія ажыццяўляліся амаль штогод на міжнародных кінафестывалях.

Такія акцёры, як А. Жырардо, Ф. Нуарэ, І. Мантан, Ж.-П. Бельмандо, Р. Шнайдэр, М. Уладзі, А. Дэлон, П. Рышар ды іншыя добра вядомы савецкаму глядачу. Практычна ўсе буйныя творы рэжысёраў абодвух краін дэманстраваліся на экранях Францыі і СССР. Традыцыяй стаў рэтраспектыўны паказ фільмаў, якія сталі класікай кінематографіі.

У пашырэнні і развіцці культурных сувязяў вялікая роля належыць такім арганізацыям, як Саюз савецкіх таварыстваў дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, таварыства «СССР — Францыя», «Францыя — СССР». Таварыства «СССР — Францыя», створанае ў 1958 г., налічвала на пачатак 1980 г. 40 тыс. індывідуальных і 160 калектывных членаў [11]; яго беларускае аддзяленне, што існуе з 1964 г., і ўключае 6 гарадскіх і 8 пярвічных аддзяленняў, усталявала кантакты з Нацыянальным і больш чым з 50 дэпартаменцкімі камітэтамі таварыства «Францыя — СССР» [12].

У 1972 г. у штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы адбыліся ўрачыстыя мерапрыемствы, прысвечаныя 90-годдзю Я. Коласа і Я. Купалы [13]. У той жа год Н. П. Хадасевіч-Лежэ, якая нарадзілася на Віцебшчыне і была жонкай вядомага французскага мастака Ф. Лежэ, перадала музеем СССР больш за 2 тыс. рэпрадукцый шэдэўраў сусветнага жывапісу. У павільёне «Савецкая культура» на ВДНГ СССР экспанавалася выстаўка яе мазаічных работ, таксама перададзеных СССР [6].

У 1971—1972 гг. у Францыі працавала выстаўка беларускай графікі. У 1973 г. французскія чытачы з Парыжа, Ліля, Ліможа ды іншых гарадоў прынялі ўдзел у віктарыне «Ці ведаеце вы Беларусь?» [14].

У 1973 г. Беларускаім рэспубліканскім таварыствам «Веды» была выдадзена брашура «СССР — Францыя». У 1977 г. у Францыі праходзілі выступленні артыстаў Акадэмічнага Опера-нага тэатра БССР, адначасова на беларускай сцэне гастраліравалі французскія артысты. Асабліва цесныя сувязі былі наладжаны паміж Беларускаім аддзяленнем таварыства «СССР — Францыя» і дэпартамантам Рона (цэнтр — г. Ліён).

У Беларусі было адзначана 200-годдзе з дня нараджэння П. Беранжэ, 85-годдзе з дня нараджэння П. Элюара, 100-годдзе стварэння Э. Пацье «Інтэрнацыянала» ды інш. За 1978—1980 гг. былі арганізаваны спецыялізаваныя праграмы наведвання Беларусі турыстамі з Францыі [15].

У Беларусі набыў размах рух параднёных гарадоў. Ініцыятыву параднення з гарадамі Францыі выказаў г. Жодзіна, у якім у 1968 г. быў падпісаны дакумент аб пабрацімстве з г. Венісье. Да канца 70-х гг. 6 беларускіх гарадоў мелі сваіх пабрацімаў у Францыі: Мінск-Ліён, Гомель-Клермон-Феран, Гродна-Лімож, Жодзіна-Венісье, Магілёў-Вілербан, Орша-Возан-Влен.

Аднак немэтазгодна ігнараваць складанасці ў адносінах і ў першую чаргу на глебе ідэалогіі. Кансерватары ў Палітбюро і ў непасрэдным акружэнні Л. І. Брэжнева, ведаючы яго слабую філасофскую адукаванасць і комплекс «марксісцкай непаўнацэннасці», карысталіся вялікім уплывам; усё, што не ўваходзіла ў афіцыйныя рамкі, аб'яўлялася непатрэбным і нават шкодным для савецкага чалавека [16].

У 70-я гг. з СССР быў выгнаны А. Салжаніцын, у Вялікім тэатры адбыўся канфлікт з І. Вішнеўскай і М. Растраповічам. А ў 1977 г. у Парыжы ў эміграцыі загінуў пры няпэўных абставінах А. Галіч, рускі савецкі драматург, аўтар песень і «духоўны бацька» паэтаў-бардаў. Адноўчы, размаўляючы з А. А. Грамыкам, мастак з сусветным імем П. Пікасо

адзначыў: «Ці ведаеце, у мяне вельмі мала знаёмстваў з людзьмі з Савецкага Саюза... у Савецкім Саюзе... паважаюць... хутчэй мае імя. Але мае карціны — не асабліва [17]. Шкада, што такой была гістарычная рэальнасць, і яе змяніць не маглі нават пажаданні на вышэйшым узроўні.

Аднак, нягледзячы на аб'ектыўныя складанасці савецка-французскі дыялог 70-х гадоў прыводзіў да плённых вынікаў, у тым ліку у галіне культуры.

ЛІТАРАТУРА

1. *Валери Жискар д'Эстен. Власть и жизнь. М., 1990. С. 36—37.*
2. *Абросимов П. А. Чрезвычайный и полномочный. М., 1980. С. 8—16.*
3. *Правда. 1981. 20 сент.*
4. *Советско-французские отношения 1965—1976 гг.: Документы и материалы. М., 1976.*
5. *Дубинин Ю. В., Келин В. Н. СССР — Франция: Опыт сотрудничества. М., 1979.*
6. *Советская Белоруссия. 1972. 16 июня.*
7. *Связи между СССР и капиталистическими странами в области культуры. М., 1987. С. 449.*
8. *Боев Ю. А. СССР — Франция: Традиции и современность. Киев, 1977. С. 80.*
9. *Борисов Ю. В. СССР — Франция. 60 лет дипломатических отношений. М., 1984.*
10. *Правда. 1972. 18 янв.*
11. *Правда. 1980. 16 дек.*
12. *Советская Белоруссия. 1980. 1 апр.*
13. *Звезда. 1972. 26 нояб.*
14. *Звезда. 1973. 7 янв.*
15. *Советская Белоруссия. 1981. 20 сент.*
16. *Брежнев Л. И. Материалы к биографии. М., 1991. С. 66.*
17. *Громыко А. А. Памятное. М., 1988. Т. 1. С. 444—445.*

SUMMARY

Cultural relations between the USSR and France are analyzed as an integral part of their foreign policy. The influence of political, economical and ideological countries in 70-s is described. The interrelations between the countries in different fields of culture are examined. Special attention is devoted to Belarus as a part of the USSR and its participation in cultural cooperation.